

Resource Constrained Project Scheduling Problem

Projekt do předmětu SNT

1. května 2016

Autor: Vojtěch Havlena (xhavle03)
Fakulta Informačních Technologí
Vysoké Učení Technické v Brně

Obsah

1	Úvod	2
2	Rozbor tématu	2
2.1	Formulace problému	2
2.2	Optimalizace pomocí kolonie mravenců	3
3	Abstraktní koncepce práce	4
3.1	Sériové schéma generování rozvrhu	4
3.2	Využití ACO pro generování rozvrhu	5
3.3	Použité heuristiky	7
3.3.1	Kombinace přímého a souhrnného vyhodnocení	7
3.3.2	Lokální optimalizační strategie	7
3.3.3	Zapomínání nejlepších řešení	8
4	Popis implementace	8
4.1	Implementace sériového schéma generování rozvrhu	9
4.1.1	Optimalizace metody Finish	9
4.2	Implementace lokální optimalizační strategie	10
4.2.1	Redukce počtu volání OptSSGS	10
4.3	Implementace celého algoritmu	10
5	Provedené experimenty	11
5.1	Experiment 1 – Odchylka od LB CP	11
5.2	Experiment 2 – Odchylka od nejlepších řešení	11
5.3	Experiment 3 – Entropie pravděpodobnostního rozdělení	14
5.4	Experiment 4 – Hledání opt. parametrů pro sadu j30	15
5.5	Závěr experimentů	16
6	Závěr	16
A	Manuál k programu	17

1 Úvod

Tato práce se věnuje optimalizačnímu problému plánování aktivit projektu – Resource-constrained project scheduling problem (dále jen RCPSP). Jedná se o klasický optimalizační problém ([7], slide 123), který má velké uplatnění i v praxi (generování rozvrhu apod). Ačkoliv se jedná o **NP**-těžký problém, byly již představeny různé druhy heuristik pro řešení (genetické algoritmy, simulované žíhání apod.). Tato práce se zabývá implementací algoritmu pro řešení RCPSP, který využívá optimalizaci pomocí kolonie mravenců. Na základě implementovaného nástroje je provedena sada experimentů, které mají ukázat úspěšnost použité metody a ukázat závislost některých parametrů na kvalitě nalezených řešení.

Autorem této práce je Vojtěch Havlena. Jako hlavní zdroj informací byl zvolen článek [5]. Mimo to bylo ovšem nutné pro sestavení algoritmu a jeho implementaci nastudovat i články [4] (rozšíření článku [5]), [2] a [1], které upřesňují a doplňují informace.

2 Rozbor tématu

V této kapitole je nejprve definován RCPSP a základní pojmy spojené s tímto problémem. Dále je popsán základní princip optimalizace pomocí kolonie mravenců, který tvoří základ celé použité metody pro optimalizaci RCPSP.

2.1 Formulace problému

Resource-constrained project scheduling problem (RCPSP) je optimalizační problém plánování aktivit projektu. Cílem je nalézt takové plánování aktivit, s minimálním rozdílem mezi časem zahájení první aktivity a časem ukončení poslední naplánované aktivity, které splňuje omezení kladené na priority mezi aktivitami a omezení na maximální využití zdrojů jednotlivých plánovaných aktivit v každém čase.

Formálně je možné RCPSP definovat následovně [2, 5, 4]. Projekt je složen z množiny aktivit $\mathcal{J} = \{0, 1, \dots, n+1\}$, které se mají naplánovat. Aktivity 0 a $n+1$ odpovídají aktivitám „zahájení projektu“ a „ukončení projektu“. K vykonání aktivity jsou potřeba zdroje, které mají omezenou kapacitu. Celkem je k dispozici k typů zdrojů $\mathcal{K} = \{1, \dots, k\}$ a kapacity těchto typů zdrojů jsou určeny množinou kapacit $\mathcal{R} = \{R_1, \dots, R_k\}$, kde $R_i > 0$ je omezení na kapacitu zdroje $i \in \mathcal{K}$. Každá aktivita $j \in \mathcal{J}$ má přiřazenu dobu trvání p_j a množství jednotlivých zdrojů $r_{j,k}$, kde $k \in \mathcal{K}$ je typ zdroje, požadovaných v každém časovém okamžiku během provádění aktivity j . Předpokládáme, že aktivity 0 a $n+1$ mají dobu trvání $p_j = 0$ a množství zdrojů $r_{j,k} = 0$ pro každé $k \in \mathcal{K}$.

Kromě omezení na využití zdrojů, je kladeno také omezení na priority. Pro každou aktivitu j je definována množina jejích předchůdců \mathcal{P}_j (aktivita j nemůže být zahájena, před tím, než jsou dokončeny všechny aktivity z \mathcal{P}_j).

Rozvrh projektu je reprezentován vektorem $(s_0, s_1, \dots, s_{n+1})$, kde s_j je čas zahájení aktivity $j \in \mathcal{J}$. Čas ukončení aktivity $i \in \mathcal{J}$ je potom dán jako $f_i = s_i + p_i$.

Čas zahájení projektu je minimum z časů zahájení aktivit, tedy $\min\{s_j \mid j \in \mathcal{J}\}$ (odpovídá času s_0). Podobně čas ukončení projektu je maximum z časů ukončení aktivit, tedy $\max\{f_j \mid j \in \mathcal{J}\}$. Makespan je potom rozdíl mezi časem zahájení a ukončení projektu.

Rozvrh se nazývá realizovatelný, pokud jsou splněny následující podmínky [2].

1. Aktivita $j \in \mathcal{J}$ nesmí být zahájena před tím, než jsou dokončeny všechny aktivity z \mathcal{P}_j (omezení na priority). Tedy $s_j \geq s_i + p_i$, pro každé $i \in \mathcal{P}_j$.
2. V každém časovém okamžiku t součet požadavků na zdroje naplánovaných aktivit nesmí přesáhnout kapacitu zdrojů. Tedy pokud uvažujeme množinu aktivit, které jsou zpracovávány v čase t $A(t) = \{j \in \mathcal{J} \mid s_j \leq t < s_j + p_j\}$, tak lze tuto podmínku zapsat jako

$$\sum_{j \in A(t)} r_{j,k} \leq R_k, \text{ kde } k \in \mathcal{K}, t \geq 0$$

Cílem je potom nalezení realizovatelného rozvrhu pro daný projekt s omezením na zdroje, který má minimální makespan. V této práci jsou uvažovány pouze single-mode úlohy. U multi-mode úloh je možné vybrat mód úlohy (každý mód využívá jiné zdroje a má jinou dobu trvání).

Sady instancí problému RCPS, které jsou uvažovány v této práci jsou dostupné v Project Scheduling Library¹ (PSPLIB). Kromě instancí problému jsou zde k dispozici také nejlepší známá řešení pro danou instanci.

2.2 Optimalizace pomocí kolonie mravenců

Optimalizace pomocí kolonie mravenců (ACO) je optimalizační technika, která je inspirována chováním skutečné kolonie mravenců při shánění potravy. Ve skutečném světě se mravenci zpočátku pohybují prostorem náhodně a v případě nalezení potravy na zpáteční cestě produkují feromonovou stopu, která určuje vhodnost této cesty. Po této stopě se potom mohou pohybovat další mravenci s nadějí, že naleznou další potravu. Nicméně feromonová stopa se postupně vypařuje, což zabraňuje uvážnutí v lokálním optimu [1].

ACO přístup využívá toto chování v přírodě pro řešení optimalizačních problémů. I když existuje mnoho různých variant ACO, obecně je optimalizační problém pomocí tohoto přístupu řešení opakováním následujících dvou kroků [1].

- Pomocí feromonového modelu ([6], slide 7) (parametrizované rozdělení pravděpodobnosti přes celý prostor řešení) ([6], slide 77) a kolonie mravenců jsou vytvořena kandidátní řešení.
- Kandidátní řešení jsou posléze využity pro úpravu hodnot feromonu.

¹Dostupné na: <http://www.om-db.wi.tum.de/psplib/main.html>

Úpravou hodnot feromonu se docílí toho, že další řešení jsou hledány v okolí již nalezených, kvalitních řešení. Celé základní schéma algoritmu je uvedeno v algoritmu 1 [1].

Algoritmus 1: SCHÉMA ACO

```

1: while not kriterium_zastaveni do
2:   Pomocí mravenců vytvoř řešení
3:   Aktualizuj hodnoty feromonů
4:   Proveď centralizované akce
5: end

```

Pozn. Centralizované akce jsou akce, které nemohou být provedeny jednotlivými mravenci (lokální optimalizace, sběr globálních dat, ...).

3 Abstraktní koncepce práce

Jádrem celé procedury pro heuristické řešení RCPSP je schéma generování rozvrhu (GS). GS buduje realizovatelný rozvrh postupným rozšiřováním částečného rozvrhu, který vznikl v daném kroku GS. Částečný rozvrh je rozvrh ve kterém je naplánována pouze podmnožina aktivit. V článku [5] (i v mé implementaci) je použito sériové schéma generování rozvrhu (článek [4] obsahuje implementaci i paralelního schématu, ten zde však není uvažován).

3.1 Sériové schéma generování rozvrhu

Sériové schéma generování rozvrhu (SGS) vytváří realizovatelný rozvrh z částečného rozvrhu, který na počátku obsahuje pouze aktivitu 0 naplánovanou na čas 0. SGS potom pracuje v n krocích a každém kroku je vybrána jedna aktivita a ta je naplánována na nejnižší čas, tak aby byly splněny omezení na priority a zdroje. Je známo, že pro každou instanci RCPSP je možné nalézt optimální řešení pomocí SGS [2]. V SGS jsou v každém kroku $g = 1, \dots, n$ využívány následující množiny [2].

- Množina \mathcal{S}_g obsahuje již naplánované aktivity.
- Množina vhodných aktivit \mathcal{D}_g obsahuje aktivity, které je možné aktuálně naplánovat. V této množině jsou aktivity, které ještě nebyly zařazeny do rozvrhu a všichni předchůdci již byli naplánováni, $\mathcal{D}_g = \{j \in \mathcal{J} \setminus \mathcal{S}_g \mid \mathcal{P}_j \subseteq \mathcal{S}_g\}$.
- Zbývající kapacita zdroje typu k v čase t $\tilde{R}_k(t) = R_k - \sum_{j \in A(t)} r_{j,k}$.
- Množina všech časů dokončení aktivit $\mathcal{F}_g = \{f_j \mid j \in \mathcal{S}_g\}$.

Zápis v pseudokódu potom vypadá následovně [2, 4].

Algoritmus 2: SÉRIOVÉ SCHÉMA GENEROVÁNÍ ROZVRHU

Input: Instance RCPSP

Output: Realizovatelný rozvrh

- 1: $F_0 = 0, \mathcal{S}_0 = \{0\}$
 - 2: **for** $g = 1$ **to** n **do**
 - 3: Vypočítej $\mathcal{D}_g, \mathcal{F}_g, \tilde{R}_k(t)$ pro $k \in \mathcal{K}$ a $t \in \mathcal{F}_g$
 - 4: Vyber aktivitu $j \in \mathcal{D}_g$
 - 5: $EF_j = \max_{h \in \mathcal{P}_j} \{f_h\} + p_j$
 - 6: $f_j = \min \{t \in [EF_j - p_j, LF_j - p_j] \cap \mathcal{F}_g \mid r_{j,k} \leq \tilde{R}_k(\tau),$
 - 7: $k \in \mathcal{K}, \tau \in [t, t + p_j] \cap \mathcal{F}_g\} + p_j$
 - 8: $\mathcal{S}_g = \mathcal{S}_{g-1} \cup \{j\}$
 - 9: **end**
 - 10: $f_{n+1} = \max_{h \in \mathcal{P}_{n+1}} \{f_h\}$
-

Na začátku každé iterace jsou nejprve spočítány množiny $\mathcal{D}_g, \mathcal{F}_g$ a $\tilde{R}_k(t)$ pro $t \in \mathcal{F}_g$. V dalším kroku je vybrána jedna aktivita j z množiny vhodných aktivit. V případě článků [5, 4] se k výběru vhodné aktivity používá optimalizace pomocí kolonie mravenců, což je podrobněji popsáno v dalších podkapitolách. Po výběru aktivity j je spočítána hodnota EF_j (earliest finish time), což je maximum z časů ukončení všech předchůdů aktivity j plus doba trvání j . Pro výpočet času ukončení f_j je také nutné znát hodnotu LF_j (latest finish time), která může být rekursivně spočítána následovně [4, 3]:

$$\begin{aligned} LS_{n+1} &= LF_{n+1} = T_{max} \\ LF_j &= \min\{LS_i \mid i \in \tilde{\mathcal{S}}_j\}, \quad LS_j = LF_j - p_j, \text{ pro } j = n, \dots, 0, \end{aligned}$$

kde $\tilde{\mathcal{S}}_j$ je množina přímých následovníků aktivity j (podle omezení na priority) a T_{max} je horní omezení času ukončení projektu.

3.2 Využití ACO pro generování rozvrhu

Jak již bylo zmíněno dříve, optimalizace pomocí kolonie mravenců (ACO) je využita pro rozhodnutí, která aktivita z množiny vhodných aktivit bude vybrána v každém kroce SGS. ACO algoritmus použitý v článcích [4, 5] pracuje tak, že v každé generaci, každý z m mravenců v populaci vytvoří jedno řešení pomocí SGS. Pro výběr aktivity z množiny vhodných aktivit se využívá feromonová a heuristická informace. Feromonová informace τ_{ij} a heuristická informace η_{ij} udávají, jak vhodné se zdá být napáňovat aktivitu j jako i -tou v SGS (v i -té iteraci). Feromonová informace pochází od mravenců, kteří dříve našli dobrá řešení (vzhledem k hodnotě makespan projektu).

Aktivita z množiny vhodných aktivit je vybrána podle pravděpodobnostního rozložení přes množinu vhodných aktivit \mathcal{D} v dané iteraci SGS, které je určeno následujícím vztahem [4, 5]:

$$p_{ij} = \frac{[\tau_{ij}]^\alpha [\eta_{ij}]^\beta}{\sum_{h \in \mathcal{D}} [\tau_{ih}]^\alpha [\eta_{ih}]^\beta}, \quad (1)$$

kde α a β jsou konstantní hodnoty, které určují relativní vliv feromonové a heuristické informace na výběr aktivity.

Jako heuristická informace η_{ij} je použita LFT heuristika (latest finish time), která plánuje aktivity podle rostoucí hodnoty LF [4, 5]. Heuristika využívá toho, že relativní rozdíly mezi hodnotami LF pro aktivity, které se stanou vhodné pro plánování až později, jsou obvykle malé. Proto se používá rozdíl mezi maximem hodnot LF z aktivit, které jsou v množině vhodných aktivit a hodnotou LF_j dané aktivity j . Hodnotu η_{ij} lze tedy spočítat následovně [4, 5]:

$$\eta_{ij} = \max_{k \in \mathcal{D}} LF_k - LF_j + 1 \quad (2)$$

Na konci každé generace ACO algoritmu dochází ke změně feromonové informace – aktualizuje se feromonová matice. Nejprve se feromonová matice aktualizuje podle vztahu [4, 5]:

$$\tau_{ij} = (1 - \rho) \cdot \tau_{ij},$$

kde parametr ρ udává míru vypařování feromonu. Celý tento vztah reprezentuje postupné vypařování feromonu. Dále je feromonová matice aktualizována podle nejlepšího nalezeného řešení v aktuální generaci algoritmu a nejlepšího dosud nalezeného řešení (ze všech generací). Tato strategie má za následek prohledávání v okolí dříve nalezených nejlepších řešení. Tedy pro každou aktivitu $j \in \mathcal{J}$, která byla v nejlepším dosud nalezeném řešení umístěna na pozici i (vybrána jako i -tá v SGS), je hodnota τ_{ij} upravena následovně [4, 5]:

$$\tau_{ij} = \tau_{ij} + \rho \cdot \frac{1}{2T^*},$$

kde T^* je makespan nejlepšího dosud nalezeného řešení. Stejný postup je aplikován i na nejlepší řešení, které bylo nalezeno v aktuální generaci. Celé základní schéma základního algoritmu lze tedy zapsat následovně.

Algoritmus 3: ZÁKLADNÍ SCHÉMA ALGORITMU

Input: Instance RCPSP

Output: Realizovatelný rozvrh

```

1: Inicializace  $\tau_{ij}, \eta_{ij}$ 
2: while not kriterium_zastaveni do
3:   for  $i = 1$  to  $m$  do
4:     Nalezni řešení sol pomocí SGS s aktuálními hodnotami  $\tau_{ij}, \eta_{ij}$ 
5:     Aktualizuj nejlepší řešení nalazené v aktuální generaci.
6:   end
7:   Aktualizuj dosud nejlepší nalazené řešení.
8:   Aktualizuj hodnoty  $\tau_{ij}$ 
9: end
```

Nejprve je provedena inicializace hodnot τ_{ij}, η_{ij} . Hlavní cyklus ACO algoritmu se provádí dokud není splněno kritérium zastavení, což je zde, dokud není proveden určitý maximální počet generací. V cyklu dále každý mravenec z celkové populace m

mravenců vytvoří řešení pomocí SGS. SGS je stejné, jak bylo popsáno v předchozí podkapitole, pouze s tím rozdílem, že výběr aktivity j z množiny vhodných aktivit se provede s pravděpodobností, která je určena pomocí (1). Nakonec se pouze aktualizují hodnoty τ_{ij} podle míry odpařování a podle nalazených nejlepších řešení.

3.3 Použité heuristiky

V této podkapitole jsou popsány další použité heuristiky, které byly zmíněny v článcích [5, 4] a posléze naimplementovány.

3.3.1 Kombinace přímého a souhrnného vyhodnocení

Vyhodnocení hodnoty p_{ij} , tak jak bylo popsáno ve vztahu (1) se nazývá přímé vyhodnocení. Mimo toto existuje také souhrnné vyhodnocení, které je dáno následovně [5]:

$$p_{ij} = \frac{(\sum_{k=1}^i [\tau_{kj}])^\alpha [\eta_{ij}]^\beta}{\sum_{h \in \mathcal{D}} (\sum_{k=1}^i [\tau_{kh}])^\alpha [\eta_{ih}]^\beta} \quad (3)$$

Místo, aby se použilo pouze přímé vyhodnocení nebo pouze souhrnné vyhodnocení, použije se v algoritmu jejich kombinace, která se získá následovně. V článku je využit parametr c , který určuje relativní vliv přímého a souhrnného vyhodnocení. Pravděpodobnostní rozložení, které se využívá pro výběr další aktivity je spočítána jako ve vztahu (1), ale s tím rozdílem, že hodnoty τ_{ij} jsou nahrazeny za hodnoty τ'_{ij} , které jsou vypočítány jako [5]

$$\tau'_{ij} = c \cdot x_i \cdot \tau_{ij} + (1 - c) \cdot y_i \cdot \sum_{k=1}^i \tau_{kj},$$

kde hodnoty $x_i = \sum_{h \in \mathcal{D}} \sum_{k=1}^i \tau_{kh}$ a $y_i = \sum_{h \in \mathcal{D}} \tau_{ih}$ upravují vliv přímého a souhrnného vyhodnocení (v článku [4] navíc v uvedeném vztahu vystupuje parametr γ , který zde ale není uvažován, tj. $\gamma = 1$, stejně jako v [5]).

3.3.2 Lokální optimalizační strategie

Další použitou heuristikou je použití lokální optimalizační strategie. Lokální optimalizační strategie je použita na řešení, která byla nalezena kolonií mravenců. Takto použitá optimalizační strategie může ještě vylepšit nalezená řešení [5, 4].

Pro vylepšení nalezeného řešení je použita 2-opt strategie. Tato strategie spočívá ve výměnách mezi dvojicemi aktivit v nalezeném řešení. Pro každou dvojici aktivit (i, j) , kde $i < j$ se provede prohození aktivity i a j v aktuálním řešení a pomocí modifikovaného SGS se na základě změněného řešení provede nové plánování. Modifikace SGS spočívá v tom, že z množiny vhodných aktivit se vybere ta, která je v předaném řešení na daném místě (tedy pořadí výběru a plánování aktivit je dáno změněným řešením). Pokud je nově naplánovaný rozvrh realizovatelný a je lepší (má menší makespan) než řešení, kde aktivity i a j nejsou prohozeny, je aktuální řešení nahrazeno za nové a další výměny jsou prováděny již na něm.

Strategie 2-opt je výpočetně velmi náročná, proto ji není vhodné používat na každé řešení, které bylo v dané generaci nalezeno, ale například na nejlepší nalezené řešení v rámci jedné generace. Je rovněž možné použít modifikovanou verzi, která uvažuje výměny aktivit v řešení s indexy i, j , $i < j$.

3.3.3 Zapomínání nejlepších řešení

Vzhledem k tomu, jakým způsobem je upravována feromonová informace τ_{ij} , nejlepší nalezené řešení, které je stabilní (zůstává nejlepším) po mnoho generací, má velký vliv na feromonovou informaci. Může se tedy stát, že všechna řešení získaná v dané generaci budou postupně konvergovat k tomuto nejlepšímu řešení a algoritmus uvázne v lokálním minimu. Aby se předešlo tomuto problému je s malou pravděpodobností $p_w > 0$ nejlepší dosud nalezené řešení nahrazeno nejlepším řešením, které bylo získáno v dané generaci (i když je horší než nejlepší dosud nalezené řešení) [5, 4].

4 Popis implementace

Tato kapitola je věnována samotnému popisu implementace simulačního modelu ([6], slide 44). Základem je algoritmus pro řešení RCPSP pomocí ACO, který byl popsán v předchozí kapitole. Celý program byl napsán v jazyce Python (verze 2.7.9) a na nejvyšší úrovni je složen z několika tříd:

- Třída **Job** reprezentuje aktivitu RCPSP. Ve třídě jsou uloženy informace o číslu aktivity, době tvání, požadovaných zdrojích, času ukončení a informace o bezprostředních předchůdcích a následovnicích (plyne z omezení na priority).
- Třída **InputParser** slouží k parsování vstupního souboru, který obsahuje instanci RCPSP. Předpokládá se, že soubor je zadán ve formátu, který je použit v knihovně PSPLIB (soubory s příponou .sm).
- Třída **SerialScheduleLocalOpt** implementuje lokální optimalizační strategii 2-opt, která byla popsána v podkapitole 2.3.2.
- Třída **SerialSchedule** obsahuje implementaci sériového schématu generování rozvrhu.
- Třída **SolutionValidity** je třída, která pro nalezené řešení zkontroluje, zda je toto řešení opravdu realizovatelné (využito pro účely ladění).
- Třída **CriticalPath** zajišťuje pro zadanou instanci RCPSP výpočet dolního ohraničení kritické cesty. Dolní ohraničení kritické cesty je nejdelší cesta v grafu aktivit instance RCPSP (aktivity jsou uzly, předchůdci definují hrany a doba trvání aktivity je ohodnocení hrany). Pro vypočítání této hodnoty jsou nejprve uzly grafu aktivit topologicky uspořádány. Následně se s využitím uspořádaných uzlů spočítá nejdelší cesta v grafu, což je hledaná hodnota.

Tyto zmíněné třídy jsou využity v hlavní funkci programu – **AntCycle**, která implementuje základní schéma algoritmu 2. Nyní se blíže podíváme na implementaci hlavních částí celého algoritmu pro RCPSP.

4.1 Implementace sériového schéma generování rozvrhu

Jak již bylo zmíněno dříve, sériové schéma generování rozvrhu je implementováno ve třídě **SerialSchedule**, konkrétněji v metodě **ProcessScheme**. Výpočet probíhá v cyklu, stejně, jak je uvedeno v algoritmu 2. V každé iteraci je nejprve spočítána množina vhodných aktivit (metoda **EligibleSet** a množina časů ukončení již naplánovaných aktivit (metoda **FinishTimes**). V celé implementaci je hojně využíván vestavěný datový typ **set**, který reprezentuje množinu a poskytuje efektivní implementaci množinových operací.

V dalším kroku je s využitím LFT heuristiky aktualizována hodnota η_{ij} (podle vztahu (2)). K výpočtu této hodnoty je ale potřeba znát hodnotu LF_j , kterou ovšem není třeba počítat znovu v každé iteraci, proto je hodnota LF_j pro všechny $j \in \mathcal{J}$ spočítána jednou ještě před samotným SSG algoritmem.

Následně je podle spočítané hodnoty η_{ij} a aktuální hodnoty τ_{ij} vybrána jedna aktivita z množiny vhodných aktivit (metoda **ChooseFromElSet**). Toto je provedeno pomocí heuristiky kombinace přímého a souhrnného vyhodnocení (viz. podkapitola 3.3.1).

Poté je zjištěna hodnota EF zvolené aktivity a následně je spočítán čas ukončení této zvolené aktivity (metoda **Finish**). Metoda **Finish** počítá zbývající kapacitu naplánovaných aktivit v jednotlivých časech a zvolenou aktivitu zařadí na nejnižší čas, ve kterém je dostatek zdrojů. Pro výpočet zbyvající kapacity v daných časech slouží metoda **RemainingCapacities**. Provádění metody **Finish** se ukázalo jako výpočetně nejnáročnější ze všech operací prováděných v jedné iteraci SSG (právě kvůli opakovanému výpočtu zbývajících kapacit). Aby výpočet nebyl příliš dlouhý, bylo tedy nutné provést optimalizaci, která je popsána dále.

Nakonec se jen vybraná aktivita se spočítaným časem ukončení vloží do množiny naplánovaných aktivit.

4.1.1 Optimalizace metody Finish

Optimalizace spočívá v ukládání zbývajících kapacit v jednotlivých časech do asociativního pole. Klasické pole nebylo využito, protože i když přístup k jednotlivým prvkům je rychlejší než v případě asociativního pole, tak kvůli nutnosti inicializace klasického pole na počátku SGS, byla implementace pomocí klasického pole pomalejší než pomocí asoc. pole.

Byla také zkoušena varianta, kdy se do asoc. pole ukládala informace, jaká aktivita je v kterém čase aktivní. Pomocí této informace se potom počítala zbývající kapacita v daném čase. Nicméně provedené experimenty ukázaly, že ukládání zbývajících kapacit v jednotlivých časech je efektivnější než ukládání aktivních aktivit.

Aby optimalizace pomocí asoc. pole správně fungovala, je nutné informaci v poli aktualizovat po každém vložení aktivity do rozvrhu (na konci každé iterace SGS).

4.2 Implementace lokální optimalizační strategie

Lokální optimalizační strategie 2-opt, jak je popsána v podkapitole 3.3.2 je implementována ve třídě `SerialScheduleLocalOpt` (odvozena od třídy `SerialSchedule`), konkrétně v metodě `LocalOptimisationStrategy`. Parametrem této metody je nalezené realizovatelné řešení, které se má optimalizovat. Tato metoda postupně prohazuje aktivity $i, j, i < j$ a aplikuje na ně metodu `OptSSGS`. Byla naimplementována i výměna aktivit s indexy i a $j, i < j$ v řešení, nicméně se ukázalo, že výměna na úrovni aktivit dává mírně lepší výsledky. Pokud řešení vzniklé metodou `OptSSGS` je lepší než stávající nejlepší řešení, je stávající řešení nahrazeno za nově vzniklé a náhrady jsou dále prováděny s tímto řešením.

Metoda `OptSSGS` implementuje speciální případ SGS, kdy výběr aktivity do rozvrhu z množiny vhodných aktivit je určen řešením, které je předáno jako argument. Není zde tedy třeba porovnávat aktualizaci hodnot η_{ij} a ani volat funkci `ChooseFromElSet`. Pouze se pro aktivitu spočítá nový čas ukončení (metoda `Finish`). Aplikace lokální optimalizační strategie je výpočetně velmi náročné, proto bylo nutné opět provést určité optimalizace jako je redukce počtu volání metody `OptSSGS`.

4.2.1 Redukce počtu volání OptSSGS

Vzhledem k výpočetní složitosti metody `OptSSGS`, bylo nutné redukovat počet volání této metody. Při prohození dvou aktivit v řešení se může stát, že nové řešení již nebude realizovatelné (což je následně odhaleno v metodě `OptSSGS`). Pro urychlení celého procesu se před zavoláním `OptSSGS` provede rychlá kontrola, která odfiltruje některá nerealizovatelná řešení. Tato kontrola se provádí v metodě `CanSwap`, která využívá pro každou aktivitu předem vypočítanou informaci o množině všech předchůdců. Na základě toho lze odfiltrovat řešení, která porušují podmínku priority a tedy redukovat počet volání metody `OptSSGS`.

4.3 Implementace celého algoritmu

Hlavní funkcí programu je funkce `AntCycle`, která implementuje celý ACO algoritmus. Tato funkce obsahuje cyklus, kdy jedna iterace odpovídá jedné generaci algoritmu. V každé generaci, každý z m mravenců nalezne jedno řešení pomocí SGS (metoda `ProcessScheme`). Na nejlepší nalezené řešení v dané generaci se potom aplikuje lokální opt. strategie (metoda `SerialScheduleLocalOpt`). Nicméně kvůli výpočetní složitosti opt. strategie může být použití omezeno na každou n -tou generaci (záleží na parametru). Následně je podle nejlepších řešení aktualizována hodnota τ_{ij} a s určitou malou pravděpodobností je dosud nejlepší řešení nahrazeno lepším řešením dané generace (heuristika zapomínání nejlepšího řešení). Stručný manuál k programu je uveden v příloze A.

5 Provedené experimenty

Cílem experimentování je zjistit, jak kvalitní řešení (vzhledem k hodnotě makespan rozvrhu) lze pomocí naimplementovaného nástroje nalézt pro zadanou sadu instancí RCPSP. Kromě toho také zjistit, jak závisí kvalita nalezeného rozvrhu na hodnotě některých parametrů.

Jako množina vstupních testovacích instancí byla zvolena množina instancí, která je dostupná z knihovny PSPLIB. Knihovna obsahuje velké množství instancí problému, které jsou rozděleny do sad podle celkového počtu aktivit v instanci (30, 60, 90 a 120 aktivit). Každá sada obsahuje instance problémů, které byly vygenerovány s využitím různých parametrů (průměrný počet předchůdců, omezenost zdrojů, ...). Pro každou instanci problému je v knihovně také k dispozici makespan optimálního, resp. heuristického řešení.

Vyhodnocování experimentu potom spočívá ve výpočtu průměrné odchylky od optimálního/heuristického řešení. Pro sadu j120 byla také počítána odchylka od dolního ohraničení kritické cesty (lower bound critical path, LB CP).

V dílčích experimentech je pomocí c -RCPSP-LO označen algoritmus popsáný v kapitole 3, který navíc obsahuje všechny popsané heuristiky (zapomínání nejlepších řešení, kombinace přímého a souhrnného vyhodnocení s parametrem c a lokální opt. strategii) a c -RCPSP označuje algoritmus, kde není využita lok. opt. strategie (jinak je stejný jako c -RCPSP-LO). Vzhledem k výpočetní náročnosti lokální optimalizace se neprovádí každou iterací, ale pouze každou dvacátou iterací.

5.1 Experiment 1 – Odchylka od LB CP

První provedený experiment má za cíl pomocí implementované metody zjistit průměrnou odchylku nalazených řešení od dolního ohraničení kritické cesty. Byl proveden rovněž v [5, 4] (v [4] pro hodnotu $\gamma = 1$). V rámci tohoto experimentu se pro oba algoritmy c -RCPSP-LO a c -RCPSP spočítala průměrná odchylka nalazeného řešení od dolního ohraničení kritické cesty pro různé hodnoty c . Experiment byl proveden na testovací sadě j120. Vzhledem k velkému počtu testovacích instancí (600) jsem pro experiment zvolil menší počet generací, než je uvedeno v článku (v článku [5] uvádějí, že jeden jejich běh pro 10000 generací trval 25 minut, moje implementace v Pythonu běžela na serveru `merlin` ještě déle). Velikost populace byla zvolena $m = 5$ mravenců, $p_w = 0.01$, $\alpha = \beta = 1.0$. Výsledky experimentu jsou shrnuty v tabulce 1.

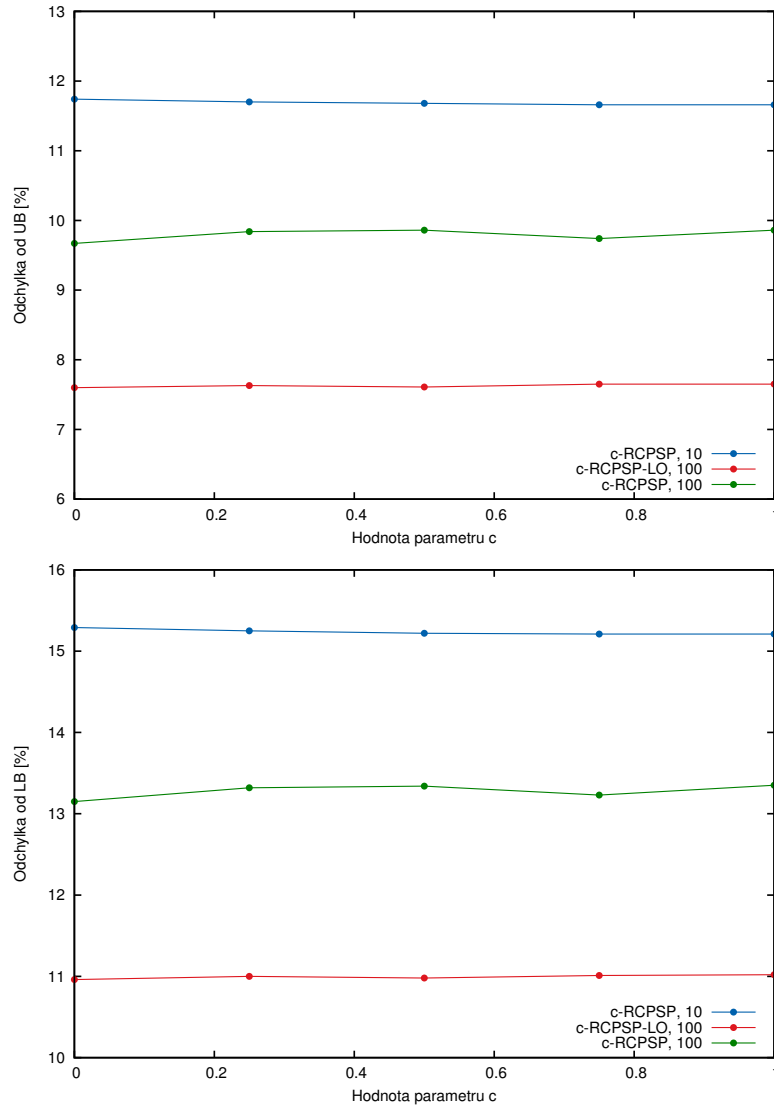
5.2 Experiment 2 – Odchylka od nejlepších řešení

Další experiment má za cíl pro c -RCPSP-LO a c -RCPSP zjistit průměrnou odchylku od nejlepších známých řešení pro různé hodnoty c a zjistit vliv počtu generací a lokální optimalizace na kvalitu řešení (proveden i v [5]). Hodnoty LB (lowest bound) a UB (upper bound) nejlepších známých řešení pro jednotlivé testovací instance byly získány z knihovny PSPLIB. Experiment byl opět proveden na testovací sadě j120. Parametry byly zvoleny stejně jako v předchozím experimentu. Z důvodu velké výpočetní náročnosti a velkému množství souborů v testovací sadě j120 (600) bylo

c	c-RCPSP		c-RCPSP-LO	
	10 generací ($\rho = 0.02$)		100 generací ($\rho = 0.02$)	
	Odchylka od LB CP v %	Počet nej. řešení	Odchylka od LB CP v %	Počet nej. řešení
0	46.19	89	40.23	123
0.25	46.16	86	40.34	125
0.5	46.12	79	40.26	123
0.75	46.11	85	40.32	123
1.0	46.11	80	40.31	122

Tabulka 1: Výsledek experimentu č. 1. Hodnoty jsou zprůměrovány přes všech 600 instancí z testovací sady j120. V tabulce je uvedena odchylka od dolního ohraničení kritické cesty a počet řešení, která jsou stejně dobrá, jako dosud nejlepší nalezená řešení. Pro c -RCPSP-LO z experimentu vyplynulo, že nejnížší odchylka je dosažena pro parametr $c = 0.0$. Nicméně rozdíl mezi $c = 0.0$ a $c = 0.5$ je malý. I když zde není rozdíl mezi ostatními hodnotami parametru c tak zásadní jako je v [5, 4]. Tento rozdíl může být způsoben nižším počtem provedených generací, popř. hodnotou ρ . Podařilo se také zhruba v jedné pětině testovacích instancí nalézt nejlepší známé řešení. V případě c -RCPSP je nejnížší odchylka dosažena pro parametr $c = 1.0$ a $c = 0.75$ (rozdíl mezi $c = 0.5$ a $c = 1.0$ je ale nepatrný). Z výsledků lze také vidět vliv počtu generací a lokální optimalizační strategie na kvalitu výsledku. Zajímavé je, že i když je odchylka nejnížší pro parametr $c = 1.0$ a $c = 0.75$, nejvíce nejlepších řešení bylo dosaženo pro parametr $c = 0.0$. Odchylka od výsledků uvedených v [5, 4] je způsobena menším počtem provedených generací. Pokud uvažujeme souhrnné dosažené výsledky pro c -RCPSP-LO a c -RCPSP, vychází nejlépe volba parametru $c = 0.5$. S porovnáním dat uvedených v [5] zjistíme, že zde implementovaná metoda 0.5-RCPSP-LO pro 100 generací svou průměrnou odchylkou od LB CP odpovídá metodě 1.0-RCPSP, implementovanou v článku [5], pro 1000 generací.

zvoleno menší množství generací než v článku [5] a to 100 generací pro c -RCPSP-LO a 10 a 100 generací pro c -RCPSP. Výsledky spolu s popisem výsledků jsou uvedeny na obrázku 1.

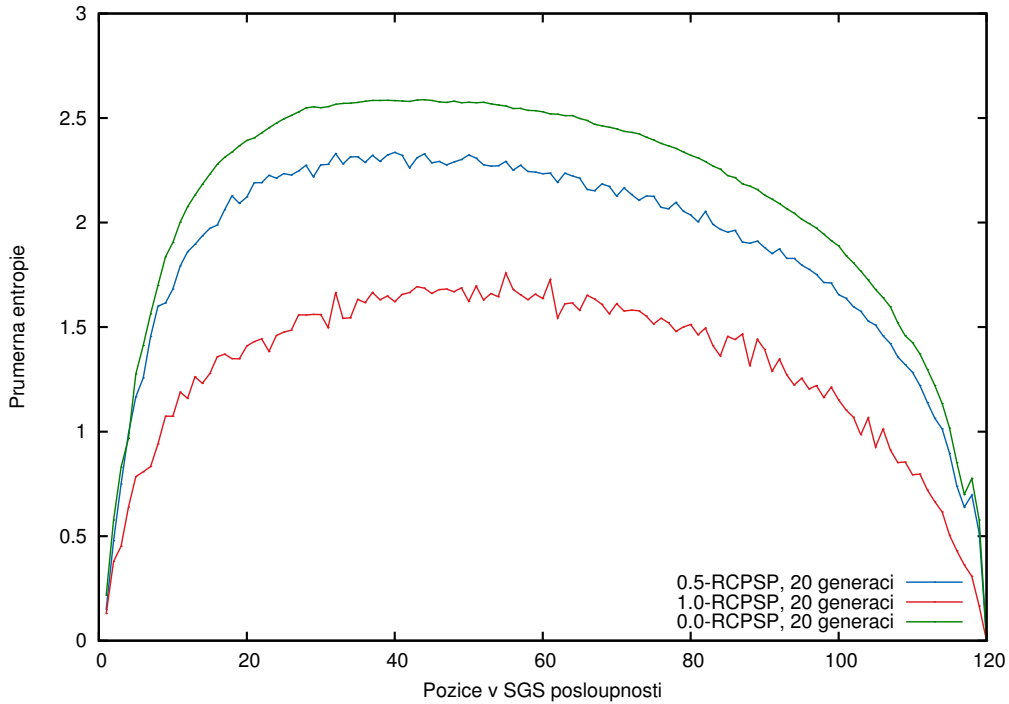
Obrázek 1: Výsledek experimentu 2. Průměrná odchylka od LB a UB nejlepších známých řešení. Výsledky jsou způměrovány přes všechny soubory testovací sady j120. I když z výsledků vyplývá velký vliv počtu generací a použití lokální optimalizační strategie na kvalitu nalezeného řešení, pro 100 generací *c*-RCPSp-LO běžel asi 12krát déle než *c*-RCPSp pro 10 generací. I pro stejný počet generací se výsledky liší od výsledků v [5]. Toto může být způsobeno tím, že v článku porovnávají svá nalezená řešení vzhledem k nejlepším řešením z roku 1999, naproti tomu zde je uvedena odchylka od aktuálních (2016) nejlepších řešení (která se od roku 1999 změnila).

5.3 Experiment 3 – Entropie pravděpodobnostního rozdělení

Další experiment, který byl proveden v [5, 4], je výpočet entropie pravděpodobnostního rozdělení. Experiment byl proveden za účelem dalšího zkoumání vlivu parametru c . Pro každý výběr aktivity z množiny vhodných aktivit na pozici $i \in \{1, \dots, 120\}$ v cyklu SGS je spočítána entropie podle vztahu

$$e_i = - \sum_{j \in \mathcal{D}} p_{ij} \log p_{ij}.$$

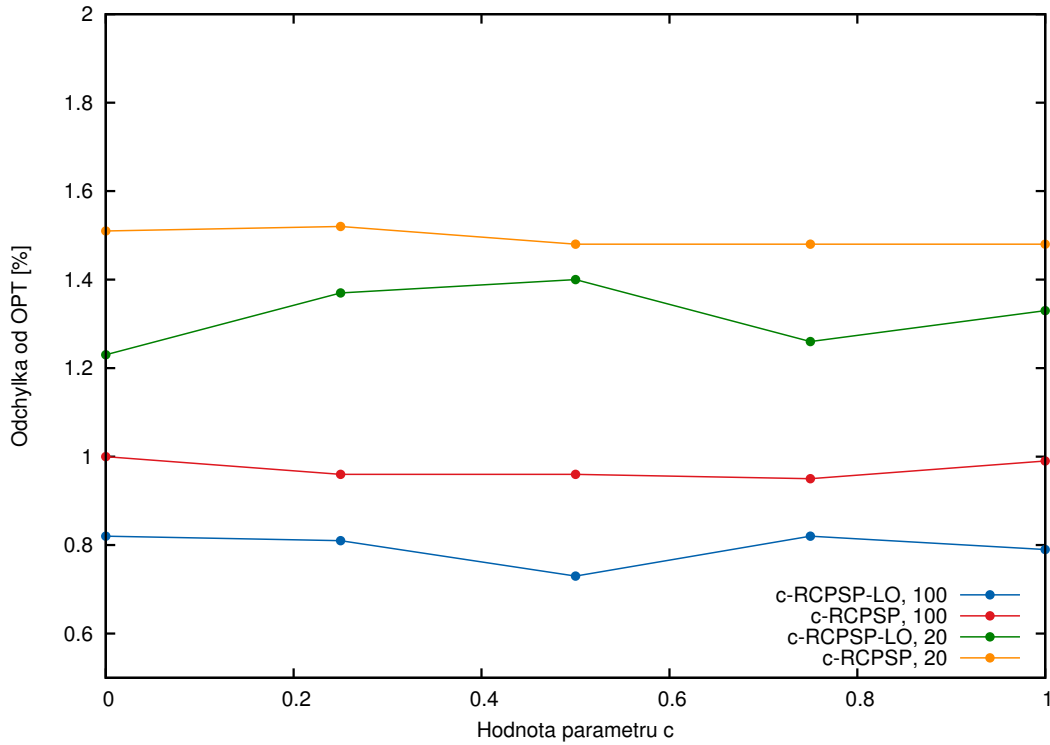
Výsledná entropie výběru aktivity na pozici i v SGS byla potom získána jako průměr 300 hodnot, které byly získány pomocí 5 mravenců pro 60 testovacích instancí ze sady j120 (byla vybrána první instance z každého typu instancí). Vzhledem k již zmiňované výpočetní náročnosti bylo zvoleno menší množství generací než v [5, 4]. Parametry tohoto experimentu nebyly v [5, 4] dostatečně popsány, proto jsem nakonec zvolil následující parametry: $m = 5$ mravenců, $\rho = 0.5$ a $\alpha = \beta = 1.0$ (vzhledem k nižšímu počtu generací jsem zvolil vyšší hodnotu ρ – rychlejší konvergence). Výsledky experimentu jsou na obr. 2.

Obrázek 2: Průměrná entropie pravděpodobnostního rozdělení pro 20 generací. Výsledky tvarem odpovídají výsledkům v [5, 4] pro 250 generací. Z provedeného experimentu vyplývá (podobně jak v [5, 4]), že entropie, která odpovídá výběru aktivity doprostřed SGS seznamu, má vyšší hodnotu než entropie odpovídající výběru aktivity do okrajových pozic SGS seznamu. Prostředním pozicím totiž odpovídá větší množina vhodných aktivit. Z grafu také vyplývá, že pro hodnotu $c = 1.0$ je průměrná entropie menší než entropie pro parametry $c = 0.5$ a $c = 0.0$.

5.4 Experiment 4 – Hledání opt. parametrů pro sadu j30

Poslední provedený experiment, který již nebyl proveden v [5, 4] má za cíl najít optimální parametry c a ρ pro testovací sadu j30. Instance této testovací sady obsahují 30 aktivit. Kromě nalezení opt. parametrů je také zkoumán vliv lokální optimalizační strategie. Parametry první části experimentu byly zvoleny následovně: velikost populace mravenců $m = 5$, $\rho = 0.025$, $p_w = 0.01$ a 100 generací. Výsledky experimentu jsou uvedeny na obr. 3.

Obrázek 3: Výsledky experimentu nad testovací sadou j30 – procentuální odchylka od makespanu optimálního řešení pro různé hodnoty c . Výsledky jsou zprůměrovány přes všech více než 450 instancí v sadě j30. Cílem bylo zjistit vliv parametru c na kvalitu řešení. Z grafu vyplývá, že pro c -RCPSP-LO se 100 provedenými generacemi bylo nejlepších výsledků dosaženo pro parametr $c = 0.5$. Taktéž se ukázal velký vliv lokální optimalizace a počtu generací na kvalitu nalazených řešení. V případě c -RCPSP-LO s 20 generacemi se pro každý problém provedla lokální optimalizace pouze jedenkrát a i přesto jsme dosáhli mnohem lepších výsledků než pro c -RCPSP se stejným počtem generací.

V dalším navazujícím experimentu se pokusím určit nejvýhodnější parametr ρ pro nejlepší výsledek z minulého experimentu, tedy pro 0.5-RCPSP-LO. Experiment je proveden se stejnými parametry jako v předchozí části a stejný počet (100) generací nad testovací sadou j30. Výsledky experimentu jsou uvedeny v tabulce 2.

0.5-RCPSP-LO	
ρ	Odchylka od optimálního řešení [%]
0.002	0.82
0.025	0.73
0.2	0.68
0.6	1.10

Tabulka 2: Výsledky části experimentu 4. Hodnoty odchylek od optimálního řešení jsou zprůměrovány přes všechny instance testovací sady j30. Z experimentů plyne, že pro parametr $c = 0.5$ a 100 generací je pro získání nejlepších výsledků vhodné zvolit poměrně vysokou hodnotu ρ (konkrétně $\rho = 0.2$). Ne ale příliš velkou, protože již pro $\rho = 0.6$ dostáváme podstatně horší výsledky, které jsou srovnatelné pro c -RCPSP (nepoužije se lokální optimalizační strategie) pro 100 generací a $\rho = 0.025$ (z předchozí části experimentu).

5.5 Závěr experimentů

Celkem byly provedeny 4 experimenty, které zkoumaly různé aspekty implementované metody pro řešení RCPSP. Nejprve byla zkoumána odchylka od dolního ohrazení kritické cesty pro různé hodnoty parametru c a rovněž odchylka od dosud nejlepších známých řešení. V dalším experimentu byla zkoumána průměrná entropie pro různé hodnoty c a také vliv parametru ρ na kvalitu řešení.

6 Závěr

Tato práce se věnovala řešení RCPSP s využitím optimalizace pomocí kolonie mravenců. V rámci práce vznikl nástroj, který implementuje algoritmus popsáný v [5, 4], pro řešení RCPSP. Nástroj je implementován v jazyce Python a obsahuje i některé heuristiky popsané v těchto článcích – lokální optimalizační strategie, kombinace přímého a souhrnného vyhodnocení a zapomínání nejlepších řešení. Některé heuristiky popsané v [4] např. obousměrné prohledávání implementováno nebylo. S tímto nástrojem byly provedeny experimenty (které byly také provedeny v [5, 4]), které měli za cíl ověřit úspěšnost metody a zjistit vliv některých parametrů na kvalitu řešení. Z provedených experimentů vyplývá, že je nejvýhodnější zvolit parametr $c = 0.5$ a větší hodnotu ρ pro menší počet generací. Kvůli výpočetní náročnosti musely být experimenty provedeny s menším počtem generací než je uvedeno v článcích, proto je v této práci dosaženo horších výsledků než v [5, 4]. I přes to se pomocí vytvořeného nástroje pro testovací sadu j120 knihovny PSPLIB podařilo pro 100 generací s lok. opt. strategií dosáhnout nejlepšího známého řešení v pětina případů.

A Manuál k programu

Program se spouští pomocí příkazu `python` s hlavním souborem `rcpsp.py`. Parametry programu jsou: cesta k souboru, který obsahuje definici instance RCPSP (ve formátu, který je používán v knihovně PSPLIB, soubor s příponou `.sm`) a počet aktivit v projektu (bez aktivity zahájení a ukončení projektu). Tedy například:

```
python rcpsp.py j1201_1.sm 120
```

Parametry programu lze nastavit v souboru `rcpsp.py`. Výstupem programu je potom makespan nejlepšího nalezeného řešení.

Reference

- [1] BLUM, C. Ant colony optimization: Introduction and recent trends. *Physics of Life Reviews*. 2005, roč. 2, č. 4. S. 353 – 373. ISSN 1571-0645.
- [2] KOLISCH, R. a HARTMANN, S. *Project Scheduling: Recent Models, Algorithms and Applications*. Boston, MA: Springer US, 1999. Heuristic Algorithms for the Resource-Constrained Project Scheduling Problem: Classification and Computational Analysis, s. 147–178. ISBN 978-1-4615-5533-9.
- [3] LIU, C. a YANG, S. A Serial Insertion Schedule Generation Scheme for Resource-constrained Project Scheduling. *JCP*. 2011, roč. 6, č. 11. S. 2365–2375.
- [4] MERKLE, D., MIDDENDORF, M. a SCHMECK, H. Ant colony optimization for resource-constrained project scheduling. *IEEE Transactions on Evolutionary Computation*. 2002, roč. 6, č. 4. S. 333–346. ISSN 1089-778X.
- [5] MERKLE, D., MIDDENDORF, M. a SCHMECK, H. Ant Colony Optimization for Resource-Constrained Project Scheduling. In *IEEE Transactions on Evolutionary Computation*. [b.m.]: Morgan Kaufmann, 2000. S. 893–900. Dostupné na: <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.541.9369&rep=rep1&type=pdf>.
- [6] PERINGER, P. Slidy k přednáškám předmětu Modelování a simulace (IMS). 2016. [Online]. Dostupné na: <https://www.fit.vutbr.cz/study/courses/IMS/public/prednasky/IMS.pdf>.
- [7] PERINGER, P. Slidy k přednáškám předmětu Simulační nástroje a techniky (SNT). 2016. [Online]. Dostupné na: <https://www.fit.vutbr.cz/study/courses/SNT/public/Prednasky/SNT.pdf>.